

WILMOS VAR CH. SOM VÄRLDEN

ARBET
MÅLM
1990
4

arbetet
1/4-90

I 45 år har världen undrat över svensken Raoul Wallenbergs öde — och glömt att hans privatchaufför Wilmos Langfelder försvann samtidigt.

Men Langfelders familj i Ungern minns. Varje gång de hört namnet Wallenberg har varit en påminnelse.

Langfelders öde har emellertid förblivit släktingarnas privata sorg. Deras land har under alla år vägrat besvara den mäktige grannen Sovjet med obekväma frågor om vad som hände en judisk chaufför.

Hon minns sin morbrors sista färd

Forts. från sidan 4

zisterna tvingade dem att bära.

— Vi är av judisk börd men sedan flera generationer kristna, berättar Eva Lente och anser sig i första hand vara ungerska.

— Men när jag hör eller läser om antisemitism känner jag mig som jude.

Hon visar bilden med de unga syskonen Langfelder, hennes mamma Stephanie och morbror Wilmos, tagen någon gång på 30-talet.

Stod varandra ovanligt nära

— De stod varandra ovanligt nära för att vara syskon, eftersom deras föräldrar hade dött tidigt. Syskonen växte upp hos sin farmor.

Eva Lentes mamma Stephanie Simon-Langfelder var lungsjuk och dog redan när dottern var elva år. Men mamman hann berätta åtskilligt om sin försvunne och älskade bror.

— Mycket fick jag också höra från min pappa, som var advokat och gjorde allt

han kunde för att ta reda på vad som hänt svågern.

Wilmos var 32 år — jämnårig med Wallenberg — när han försvann. Han hade ännu inte hunnit bilda familj, men han hade gott om vänner och ett bra jobb som ingenjör, berättar Eva Lente.

— Ingenjörssyrket hade liksom gått i arv från hans far och farfar.

Langfelders var före första världskriget en förmögen släkt. Familjen drev ett stort företag som tillverkade ångdrivna industrisågar. Eva Lente visar böcker med familjebolagets stora fabrik.

Men Langfelder-verken avvecklades efter världskriget. Fredsfördraget kostade Ungern 60 procent av landytan och skingrade även slakten Langfelders tillgångar.

I arbetsläger

När Wilmos Langfelder hade tagit sin examen fanns alltså ingen familjefirma att hoppa in i. Men han hade inga problem att få jobb på andra håll.

När Hitler tvingade ungernarna att skärpa antijude-lagarna miste han dock an-

— Min mor kom aldrig över Wilmos försvinnande, förklarar Eva Lente på otränad tyska för tidningens utsända.

Vi sitter hemma i familjen Lentes lägenhet i Budapest. Den 47-åriga ungerskan Eva Lente är systerdotter till Wilmos Langfelder och den närmaste släktingen som i dag finns i livet.

ställningen och sattes i arbetsläger.

Historien om hur Wilmos Langfelder hamnade i Wallenbergs tjänst kan en annan släkting, som själv var med under den svåra tiden, berätta om.

Vi åker hem till Eva Lentes faster Magda Kellner, som också bor i här i Ungerns huvudstad. Den 77-åriga damen var den förste i familjen som började hos Wallenberg i Budapest.

— Jag hade varit i Sverige på 30-talet, i två år efter min examen, och kunde lite svenska, förklarar Magda Kellner och talar än i dag efter 50 år vårt språk förvånansvärt bra.

Sökte och fick jobb

Raoul Wallenbergs strategi för att rädda judar var i många fall att anställa dem. Magda Kellner sökte och fick jobb direkt när Wallenberg organiserade sin räddningsaktion i augusti -44.

— Men att min sväger Wilmos sedan fick tjänst hos Wallenberg någon månad senare var en ren slump.

Wallenberg var på jakt efter en chaufför, som också kunde fungera som tolk. Han åkte till ett arbetsläger för judar och frågade efter någon lämplig. Langfelder anmälde sig, han var

En lång jakt på fakta om Raoul Wallenbergs ungerske chaufför har fört oss hit.

Svenska utrikesdepartementet har förvånansvärt lite material om Langfelder. Han nämns i några vittnesmål från personer som delat cell med honom i Sovjet. Lika knapphändig är den digra litteraturen om fallet Wallenberg när

ju tekniskt utbildad och kunde dessutom engelska och tyska.

— När Wallenberg kom tillbaka med min släkting blev jag glatt överraskad. Jag tänkte att nu är även Wilmos räddad, minns Magda Kellner.

Ödets ironi är alla övriga i familjen överlevde kriget. Chaufförsjobbet var förresten ingen dans på rosor, framhåller Magda Kellner.

— Wilmos var alltid med vid Wallenbergs sida, även i de farliga stunderna. Han satt inte bara passivt i bilen och väntade. Och han fick göra flera riskabla uppdrag på egen hand.

Gömt henne

Magda Kellner berättar också att hennes brorsdotter Eva Lente troligen har morbrodern och Raoul Wallenberg att tacka för livet.

— Evas mamma hade gömt henne hos en ickejuddisk familj. Men de kunde inte längre ha henne. Då för Wallenberg och Wilmos dit för att hämta henne. Jag minns än i dag hur Raoul bar lilla Eva i famnen.

Ett annat minne har etsat sig fast ännu starkare på Magda Kellners näthinna. Den sista gången hon såg Raoul och Wilmos.

Vi åker över floden Donau till andra halvan av staden, Pest. Adressen är Revai utca, hus nummer 16. Här hade Raoul Wallen-

det
Lar

In
Ne,
Wit
all
Rac
der
Och
kör

ber
de:
och
disl
och
—
till
de
mij
där
säg
pe
Se
na.
Lar
ber,
Un
ring
ka
Två

Ni
ald

— I
förs
ber
jour
tala
Un
skri
den
Äs
riod
vis
frår
ber
40-1
Fö
mec
lent
inn
kas
bor
dat
E
ma

WILMOS LANGFELDER OCH RAOUL WALLENBERG HÄR HAUFFÖREN DEN GLÖMT

ä fakta om
rgs, unger-
ar fört oss

esdeparte-
vånansvärt
Langfel-
s i några
personer
ed honom i
pphändig
itteraturen
nberg när

det gäller olycksbrodern
Langfelder.

Inte glömd

Nej, historien har förbigått
Wilmos Langfelder. Trots
all uppmärksamhet kring
Raoul Wallenbergs öde un-
der snart ett halvt sekel.
Och trots att Langfelder
körde Wallenbergs bil på

bildad och
n engelska

nberg kom
in släkting
överraskad.
u är även
d, minns

alla övriga
vde kriget.
et var för-
s på rosor,
a Kellner.
alltid med
sida, även
derna. Han
assivt i bil-
a. Och han
riskabla
hand.

berg ett av sina kontor, och
det var här Magda Kellner
och ett hundratals andra ju-
diska anställda arbetade
och bodde.

— Här vinkade vi farväl
till Wallenberg och Wilmos
den 17 januari 1945. Jag
minns hur de steg in i bilen
då och körde iväg ditåt,
säger Magda Kellner och
pekar gatan österut.

Sedan dess är de försvun-
na. Sorgen delade familjen
Langfelder med Wallen-
bergs i Stockholm. Men i
Ungern fanns ingen rege-
ring som hjälpte till att sö-
ka sanningen i Sovjet.
Tvärtom.

Ni kan aldrig förstå

— Ni svenskar kan aldrig
förstå, säger Eva Lente och
berättar att vi är de första
journalister hon någonsin
talat med om sin morbror.
Ungersk press har aldrig
skrivit en rad om Langfel-
ders öde efter kriget.

Även Wallenberg har pe-
riodvis förtigits. Eva Lente
visar gulnade dokument
från en ungersk Wallen-
berg-förening i slutet av
40-talet.

Föreningen samlade in
medel för en staty till Wal-
lenbergs ära. Men natten
innan statyn skulle avtäck-
as i Budapest blev den
bortförd av sovjetiska sol-
dater!

Eva Lentes förtvivlade
mamma gjorde ett antal

den sista färden som sluta-
de i sovjetisk fångenskap.

Men här hos de anhöriga
i Budapest är Wilmos
Langfelder inte glömd.

Visserligen var Eva Lente
bara två år när morbro-
dern försvann 1945.

— Men han fanns med i
bakgrunden under hela
min uppväxt. Man kände
att någon saknades när
släkten var samlad.

försök att utforska bro-
derns öde.

— Här är ett brev hon
skrev till den sovjetiska
kommendanten i Budapest
redan 1945. Det returnerades
oöppnat, säger Eva
Lente och visar brevet.

Senare samma år, i sep-
tember, skrev mamman till
Sverige. Brevet är adresse-
rat till Raoul Wallenberg,
som familjen Langfelder
då trodde hade återvänt
hem i säkerhet.

Eva Lentes mamma ber i
brevet om hjälp att få reda
på vad som hänt hennes
bror "som hade turen att
arbeta som er personliga
chaufför".

Med åren nådde ryktena
att Wallenberg satt fängs-
lad i Sovjet även den un-
gerska allmänheten. 1955
gjorde Stephanie Simon-
Langfelder ett sista desperat
försök. Via svenska amb-
assaden i Budapest väd-
jade hon till statsminister
Erlander att han även
skulle fråga om Wilmos vid
kontakterna i fallet Wal-
lenberg med Sovjet.

Stephanie Simon-Lang-
felder dog 1956 i total
ovisshet. Först året därpå
erkände ryssarna att Raoul
Wallenberg hade varit i
sovjetisk fångenskap.

I förbigående

Men än i dag har inget
sagts om Wilmos Langfel-
ders öde.

Sverige har i alla år bara
nämnt hans namn i förbi-

Eva Lente har kvar alla
viktiga papper om sin mor-
bror. Hans körkort och
svenska skyddspass, doky-
mentet som räddade tusen-
tals judar från nazisterna.

Mappen innehåller andra
vittnesbörd om den hems-
ka tiden i Budapest 1944.
Här finns en gul judestjär-
na i tyg, symbolen som na-

Forts. på sid 28

gående och helt inriktat sig
på den svenske diploma-
ten.

Nu hoppas dock Langfel-
ders släktingar att den de-
mokratiska utvecklingen i
Östeuropa ska hjälpa dem.

De senaste två åren har
fallet Wallenberg diskuterats
öppet i Ungern. Hans
insatser hedrades med ett
nytt monument i Budapest,
och den lilla gata som fak-
tiskt burit hans namn ända
sedan 40-talet har nu fått
en rejäl minnestavla.

Inspirerad av utvecklingen
skrev Eva Lente nyligen
till tre sovjetiska instanser
samt svenska ambassaden
i Budapest och frågade om
sin morbror.

— Jag har fått ett sovje-
tiskt svar med beskedet att
man inget vet om Wilmos.

Svenska UD förbereder
ett svar, som nog tyvärr
blir en besvikelse för fa-
miljen Langfelder. Det
kommer att innehålla en
sammanställning av fri-
släppta tyska fångars vitt-
nesmål, från en svensk vit-
bok som utgavs 1957. Samt
rådet till Eva Lente att
vända sig till de ungerska
myndigheterna, som i sin
tur får fråga ryssarna.

UD motiverar med att
Langfelder var ungersk
medborgare och troligen
anställd av Raoul Wallen-
berg personligen. I UD:s
interna skriftväxling mel-
lan Stockholm och ambas-
saden i Budapest antyds
att familjerna Wallenberg

och Langfelder på 40-talet
kom överrens om att var
och en söka via sitt lands
kontakter. Langfelders an-
höriga avböjde alltså
svensk hjälp.

Diplomaten och hjälten

— Nej, varför skulle vi ha
gjort det, säger Magda
Kellner häpet.

— Vi i familjen vill givet-
vis att man ska göra allt
för att få fram uppgifter
om Wilmos.

— Magda Kellner och Eva
Lente har full förståelse
för att världens uppmärk-
samhet genom årtionden
riktats mot Raoul Wallen-
berg och att deras släkting
inte ens blivit en fotnot i
historien.

— Wallenberg var den
svenske diplomaten och
hjälten som räddade tu-
sentals liv. Wilmos var ju
bara chaufför.

Märta Kellner har inget
hopp om att hennes sväger
är i livet. Även om det är
teoretiskt möjligt, han
skulle nu varit 78 år.

— Tusentals sköts i ryska
fängelser efter kriget. Det
var inget konstigt i ett out-
vecklat land som Sovjet
var då.

— Men att åtminstone få
veta när och var han blev
skjuten vore bättre än den-
na ovisshet.

Eva Lente instämmer.
— För oss är Wilmos inte
riktigt död.